

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Kentsel Güvenliğin Sağlanmasında Tasarım Rehberleri

Design Guidelines for Urban Safety

 Tuba Koca, Nilgün Çolpan Erkan

Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, İstanbul

ÖZ

Kentsel yaşam içerisinde güvenliğin sağlanması öncelikli ihtiyaçlardan biridir. Dünya kentlerinde güvenliğin sağlanmasında, emniyet güçlerinin suç önleyici çalışmaları yanı sıra çevresel tasarım yoluyla suç önleme çalışmaları da gerçekleştirilmektedir. Yapılan araştırmalar mekânsal düzenleme ile bazı suçlara karşı önlemler alınabileceğini ve bu şekilde kısmen suç ve suç korkusunun azaltılabileceğini göstermektedir. Buna dayanarak Dünya’da suç önleme ve güvenlik sağlamada Çevresel Tasarım Yoluyla Suç Önleme (Crime Prevention Through Environmental Design - CPTED) rehberlerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada da kentsel tasarım rehberleri içinde yer alan, tematik rehberlerden olan, CPTED rehberleri konu edilmektedir. Çalışmada öncelikle kısaca kentlerdeki suç ve suç korkusuna ilişkin, kentsel güvenliğin sağlanmasında öne çıkan yaklaşımlar ele alınmıştır. Bu yaklaşımlardan ortaya çıkan tasarım rehberlerine odaklanılmıştır. Bu bağlamda Batı Avustralya ile Virginia Beach rehberleri olmak üzere, iki adet güvenlik odaklı kentsel tasarım rehberi incelenmiştir. Avustralya rehberi geniş kapsamlı, eyalet ölçeğinde bir rehber olması ve alt rehberlerin hazırlanmasına ilişkin ilkeleri de içermesi nedeniyle; Virginia Beach rehberi ise daha yerel ölçekte bir rehber olması sebebiyle seçilmiştir. Bu rehberler amaçları, kapsamları, paydaşları, teknikleri ve ilkeleri bağlamında karşılaştırılmıştır. Türkiye’de henüz kentsel güvenliğin sağlanmasına yönelik bir planlı bir çevresel tasarım veya rehber çalışması yapılmadığı görülmektedir. Bu nedenle farklı ölçekteki iki rehberden sağlanan bilgilenme ile Türk kentleri için kurgulanacak çevresel tasarım yoluyla suç önleme rehberi konusunda öneriler ele alınmaktadır.

Anahtar sözcükler: CPTED; çevresel tasarım yoluyla suç önleme; kentsel güvenlik kuramları; kentsel tasarım rehberi.

ABSTRACT

Ensuring security in urban life is one of the primary needs. In ensuring security in the cities around the world, crime prevention activities through environmental designs are carried out as well as the crime prevention efforts of the police forces. Researches shows that spatial arrangements can create prevention against some crimes, therefore crime and fear of crime can be partially reduced as well. Based on this finding, it is seen that Crime Prevention Through Environmental Design - CPTED Guides are used around the world in crime prevention and security. In this study, CPTED Guides, one of the thematic guides included in the urban design guides, are discussed. Firstly, the study briefly discusses the prominent approaches in ensuring urban security, regarding crime and fear of crime in cities. It focuses on the design guidelines that emerge from these approaches. In this context, two safety-oriented urban design guides, Western Australia and Virginia Beach Guides, were reviewed. The Australian Guide was chosen due to the fact that it is a comprehensive, state-level guide and it includes the principles for the preparation of sub-guides; whereas the choice of The Virginia Beach Guide was due to its local scale. These guides were compared in terms of their purpose, scope, stakeholders, techniques and principles. It is seen that, in Turkey, there has not been a planned or organized environmental design or a study for a guide on urban security yet. For this reason, the information provided by these two guides of different scales are taken into consideration for recommendations on a crime prevention through environmental design guide for Turkish cities.

Keywords: CPTED; crime prevention through environmental design; urban safety theories; urban design guidelines.

Bu çalışma Doç. Dr. Nilgün Çolpan Erkan’ın yürütücülüğünde, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü’nde hazırlanan ve 27.08.2019 tarihinde biten “Güvenliğin Sağlanmasında Kentsel Tasarım Ölçütlerinin Araştırılması” konulu yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Geliş tarihi: 08.06.2020 Kabul tarihi: 24.04.2021
Online yayımlanma tarihi: 26.05.2021
İletişim: Tuba Koca
e-posta: tubakocaa@gmail.com

OPEN ACCESS This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

İnsanlık var olduğundan bu yana güvenlik insan yaşamındaki temel ihtiyaçlardandır. Maslow'un (1943) beş aşamalı ihtiyaçlar hiyerarşisi teorisine göre ilk sırada yeme, içme uyuma gibi temel fizyolojik ihtiyaçların hemen arkasından ikinci sırada güvenlik ihtiyacı gelmektedir. Bu teori ve günlük yaşam deneyimlerinden de anlaşıldığı üzere güvenlik yaşamın temel unsurlarından biridir ve üzerinde durulması gereken bir konudur.

Kentlerde güvenlik sorunlarının oluşmasında birçok farklı ve değişken etken bulunmaktadır. Bunlardan biri son iki yıldır insanların hızlı bir şekilde kentlere göç etmesi sebebiyle, kır–kent dengesinin değişime uğraması, büyüyen ve değişen kentlerin pek çok sorunla karşı karşıya kalmasıdır. Kentlerdeki hızlı nüfus artışı; sosyal, ekonomik pek çok sorunu ortaya çıkarırken, denetlenebilirliğin azalmasını da beraberinde getirmiştir (Ataç ve Gürbüz, 2009; Ataç, 2008). Denetlenebilirliğin azalması ve diğer faktörlerin etkisiyle, kentsel mekânlarda suç ve güvenlik konularını gündeme taşınmıştır. Sonuçta suç kent kullanıcılarını ve bağlı olarak kentin tüm yapısını etkileyen bir sorun olarak ortaya çıkmış, suç korkusu kavramıyla da kentin aktif kullanımı etkilemiştir. Bu sebeple kentlerde güvenlik gereksiniminden yola çıkılarak çeşitli “kentsel güvenlik” yaklaşımları oluşturulmuştur (Aksoy, 2007). Günümüzde güvenlik tehdidi oluşturan suçlar çok geniş bir yelpazede ortaya çıkmaktadır. Bunlara ilişkin önleme yöntemleri de bu bağlamda çeşitlenmektedir. Ancak çevre psikolojisi bakış açısıyla bakıldığında, fiziksel çevre şartlarının da sosyal çevre kadar insan davranışlarına etki ettiği görülmektedir (Gündüzöz, 2016). Buna dayanarak yapılan araştırmalar mekânsal düzenleme yolu ile bu suçlardan özellikle mekânsal ve durumsal suçlar olarak tanımlanan, kamusal mekânda gerçekleşen suçların ve suç korkusunun (Greene ve Greene, 2003) azaltılabileceğini göstermiştir (Nasar ve Fisher, 1993; Newman, 1996; Greene ve Greene, 2013). Buradan yola çıkılarak bu çalışmada kentlerde güvenliğin sağlanmasında etkili olan yöntemlerden biri olan kentsel tasarım yoluyla suç önlemeye yönelik hazırlanan kentsel tasarım rehberleri ele alınmaktadır. Biri Amerika Birleşik Devletleri'nden diğeri Avustralya'dan olmak üzere iki farklı ölçekteki rehber, karşılaştırmalı incelenerek tanıtılmakta ve Türk kentlerinde bazı suçların önlenmesinde kullanılabilecek bir araç olarak önerilmektedir. Gündüzöz (2016) çalışmasında Türkiye'de kentsel güvenlik konusunda mevzuatın ve bilimsel literatürün yetersizliği, güvenlik önlemlerinin yalnızca elektronik altyapı (MOBESE) ve polislik temelli ele alınması, bütüncül bir yaklaşımla ele alınmamasından söz etmektedir. Bu gibi sebeplerle ülkemizde sistematik şekilde ele alınacak bir CPTED rehberinin gerekli olduğunu anlaşılmaktadır. Çünkü CPTED klasik güvenlik çözümlere yardımcı, kendi kendine güvenliğin sağlanmasına katkıda bulunan önemli bir uygulamadır.

CPTED konusu ülkemizde kısmen uygulanmaya çalışılsa da genel itibarıyla yaygınlaşmış bir uygulama değildir. Türkiye'de güvenliği sağlamaya yönelik önlemler henüz bütüncül ve organize şekilde uygulanmamaktadır. Örneğin kapalı sitelerin içinde güvenlik sağlanırken, site çevresinde yer alan kamusal mekânlar ıssız ve güvensiz alanlara dönüşmektedir. Bu şekilde bütüncül olmayan ve yalnızca belli bir alanın güvenliğine dayanan uygulamalar yetersiz bir koruma sağlamaktadır. Oysaki tüm kamusal mekânların korkusuz ve rahat hareket edilebilir mekanlar olması gerekmektedir. Bu sebeple güvenliği mekânsal, yasal, yönetsel ve uygulama bazlı ele alan, bütüncül ve zengin paydaş katılımlı CPTED rehberleri ve uygulamaları- na gereksinim duyulmaktadır.

Kentsel Güvenlik

Çalışmanın temel kavramlarından biri olan güvenliğin tanımlanmasında, TDK'de (2017); “Toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet.” şeklinde bir ifade kullanılmaktadır. Yine bir diğer tanımda, “Bedene zarar verebilecek tehlikeli durumları asgariye indirmeye ya da ortadan kaldırmaya yönelik etkinliklerdir.” denilmektedir. Güvenlik, kişilerin ve toplumun zarar verici dış etkenlerden korunaklı bir şekilde huzur içinde yaşaması ve tehlikede bulunmama, emniyet hali anlamlarına gelmektedir (Kaypak, 2012). Güvenlik sözcüğünün zıddı tehdittir. Kişi kendini tehdit altında hissetmeden güvenliğe ihtiyaç duymaz. Güvenlik ve tehdit birbirleriyle tez – antitez ilişkisine sahiptir (Emekler, 2015).

Kentlerin refah düzeylerini belirleyen ölçütlerden birisi güvenlidir. Kentsel güvenlik kentte yaşayan kişilerin, kentsel yaşamda oluşan gereksinimlerinin karşılanmasında ve karşılıklı ilişkilerin gerçekleşmesinde kendilerini güven içinde hissetmelerinin sağlanmasına denilmektedir (Kaya, 2008). Kentlerdeki yoğun nüfus, denetimin azalmasına ve suçların çeşitlenmesine olanak tanımaktadır. Bunun yanı sıra özellikle hızlı, plansız, yasadışı ve çarpık kentleşmenin getirdiği nüfus artışı bireylerin birbirleriyle sıkı bağlar kurmasının önüne geçmektedir ve güvensiz bir kentsel yaşam alanı sunmaktadır. Bunun bir sonucu olarak da suç oranlarındaki artışa paralel bireylerde suç korkusu da gelişmektedir. Kentte yaşayanların yerine getirilmesini bekledikleri güvenlik ortamı (Karakaya ve Gültekin, 2011) o mekâna aidiyet ve bağlılık geliştirmelerinde de etkilidir. Yaşanılan çevrede sağlıklı bir toplum kurulmasının, insanların aidiyet duydukları bir çevre oluşturulmasının ve bu çevrede güvenliğin bir ihtiyaç olarak düşünülmesinin, medeni bir yaşamın göstergeleri arasında olduğu belirtilmektedir (Candaş, 2007).

Geçmişten bugüne dünyada gelişen teknoloji ile suçun saptanması ve önlenmesi konusunda gelişmeler kaydedilmekle birlikte suç işlenmesinin önüne geçilmesi kısmen mümkün olmaktadır. Fakat suçlar çok çeşitli nedenlere dayandığı için

suç işleme yöntemleri de her geçen gün çeşitlilik kazanmıştır. Suçun önlenmesi adına teknoloji, kolluk kuvvetleri, özel güvenlik şirketleri vb. şekillerde birtakım önlemler alınmaktadır. Ayrıca suç önlemeye yönelik cezai yaptırımlar da suçu işleme-ye cesaret etmeyi zorlaştıran önlemlerdir. Burada önemli olan nokta suçun işlendikten sonra cezalandırılmasından ziyade suçu işleme fırsatı henüz oluşmadan ortadan kaldırmaktır. Suç işleme potansiyeline sahip olan kişilerin cesaretlerini kırıcı önlemlerin alınması çok daha yerinde ve kalıcı sonuçlar doğurmaktadır. Özellikle kamusal mekanlarda işlenen mekânsal ve durumsal suçların önlenmesinde kent mekânının düzenlenmesi bu suçların önlenmesi yöntemleri içinde yer almaktadır. Dünya genelinde, özellikle Avrupa ve Amerika'da kentsel mekânda suç önleme ve güvenliğin sağlanmasında, kentsel tasarım bir araç olarak kullanılmış ve başarılı sonuçlar elde edilmiştir (Erdoğan, 2015).

Kentsel çevrelerde güvenliğin sağlanması; psikoloji, sosyoloji, kriminoloji ve ekonomi disiplinlerinin yanı sıra mekânla birebir ilişkili olduğundan aynı zamanda planlama ve kentsel tasarım bilimi alanlarını da ilgilendirmektedir. Bu çalışmada kentsel tasarım yoluyla güvenliğin sağlanmasında bir yöntem olarak kullanılan özel amaçlı 'kentsel tasarım rehberleri'nden Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED - Çevre Tasarımı Yoluyla Suç Önleme) Rehberleri konu edilmektedir. Aşağıda bu rehberlerin ortaya çıkmasında etkili olan kentsel güvenlik yaklaşımları kısaca ele alınmaktadır.

Mekân İle İlişkili Kentsel Güvenlik Yaklaşımları

Kriminoloji biliminin teorik alt başlıklarında Klasik Okul, Biyolojik Kuramlar, Sosyolojik Kuramlar ve Marksist Kuramlar yer almaktadır. Bu çalışmada ele alınan kuramlar Klasik Okul başlığı içinde yer almaktadır. Bunun sebebi Klasik Okul düşüncesinden türeyen suç caydırıcılığı üzerine geliştirilmiş kuramların, güvenliğin mekânsal anlamda ele alınmasıyla örtüşen bir yapıda olmasıdır. Bu çalışmadaki CPTED rehberlerinin değerlendirilmesinde Savunulabilir Mekân, Kırık Camlar, Rasyonel Tercih, Rutin Aktiviteler ve Suç Deseni kuramları ele alınmıştır.

1972 yılında Oscar Newman tarafından ortaya atılan Savunulabilir Mekân Kuramı, bir çevrede ikamet eden bölge sakinlerinin o çevreyi koruyup kollaması ilkesine dayanır. Burada yerel yönetim müdahalesi yerine kendi kendine yardım etme anlayışına söz konusudur. Özünde "aidiyet" anlayışı bulunan kurama göre suçları azaltmak ve güvenliği sağlamak, bölge halkının aktif katılımıyla gerçekleşmektedir (Newman, 1996). Buna göre mekânın fiziksel niteliğine ek olarak bölge sakinlerinin birbirileri ile ilişkilerinin güçlendirilmesi, sosyal dayanışma içinde olmaları, aktif olarak sokakları ve diğer kamusal mekânları kullanmaları kuramın önemli bileşenleri arasında yer almaktadır (Cicaleri, 2016). Özellikle konut alanlarında yabancıların erişiminin kısıtlanması fikrini de içere Savunulabi-

lir Mekân Kuramı, CPTED'in temelini oluşturan kuramlardan biridir (Newman, 1996), (Colquhoun, 2004).

Kırık Camlar Kuramı, hasarlı bina ya da kent mobilyalarının bir süre boyunca onarılmadığı kentsel mekânlarda potansiyel suçluların bu bölgeyi sahihsiz, kontrolsüz kabul ederek suç işlemek için uygun bulmaları ve kullanıcıların da aynı kontrolsüzlük algısı sonucunda burada suç korkusu geliştirmeleri üzerine temellen bir kuramdır. Çevrenin düzeni ve bakım anlayışı üzerine gelişmiş bu kurama göre başlangıçta küçük olan vandalizm gibi suçların daha sonra işlenecek büyük suçlara öncül olduğu varsayılmaktadır (Wilson ve Kelling, 1982). Düzenli ve bakımlı mekânların suçluları suç işlemekten caydırdığı gibi kullanıcıya da güven telkin ettiği anlayışı üzerine geliştirilmiş ve bu yaklaşımda daha çok yerel yönetimlere görevler yüklenmektedir.

Fırsat kuramları veya durumsal suç önleme kuramları olarak adlandırılan Rasyonel Tercih, Rutin Aktiviteler ve Suç Deseni kuramları ise adından da anlaşılacağı gibi suç fırsatlarına dayalı kuramlardır. Rasyonel Tercih Kuramı, Ronald Clarke ve Derek Cornish'in (1985) yaklaşımından oluşturulmuş bir kuramdır. Suç işlemenin mantık ve akıl yürütme temelli olduğunu savunmaktadır. Suça suçlunun gözünden bakan, kişinin suç işleyeceği mekânı nasıl anlamlandığı ve onda ne gibi fırsatlar gördüğünü açıklamaktadır. Fayda hesaplamaya dayanır ve kişinin suç işleyip işlemeyeceği konusunda rasyonel bir tercih yapacağını önermektedir (Wilson A., 2017).

Rasyonel Tercih Kuramında suçların önlenmesi için gerekli çözüm önerileri üç ana başlıkta toplanmaktadır. Bu başlıklar; suçlunun alacağı riski arttırmak (örn; geliştirilmiş sokak aydınlatması, kuytu mekân bırakılmaması gibi savunulabilir alan tasarım ilkelerinin uygulaması), suçlunun alacağı ödülleri azaltmak (örn; otomobillerin sokak yerine otoparka park edilmesi) ve suçlunun hedefe yönelik çabasını arttırıp (örn; pencerelere parmaklık takılması, güvenlik kameralarının suçlunun fark edebileceği noktalara koyulması) suçu zorlaştırmaktır (Cornish ve Clarke, 2003).

Lawrence Cohen ve Marcus Felson'ın (1979) ortaya attıkları Rutin Aktiviteler Kuramı ise suçun meydana geldiği mekân ve zamanla ilgilenmektedir. Suçun oluşma nedeninin insanların evlerinin dışındaki günlük aktivitelerinden kaynaklandığını öne sürmektedir. Bu kuram kapsamında suçu oluşturan üç faktör bulunmaktadır. Bunlar, motive olmuş suçlu, suç işlenecek uygun bir hedefin varlığı ve hedefi suçtan koruyucuların eksikliğidir. Bu üç faktörün bir araya gelmesi suç oluşumuna neden olur. Buna göre kentlerde "sıcak noktalar" denilen suçun yoğunlaştığı bölgeler bulunmaktadır. Suçun yayılmamış olarak belli yerlerde toplanmış olması onun tespitini ve müdahaleyi kolaylaştırmaktadır. Bu da suçun tür ve mekânının saptanarak günlük yaşam aktivitelerindeki davranış ve mekânı kullanım şekillerine yönelik tedbirlerin alınması kolaylaştırmaktadır (Dolu, 2009; Cohen ve Felson, 1979).

Rutin Aktiviteler Kuramı ile benzerlik gösteren Suç Deseni Kuramı, suçun genellikle hedefin aktif olduğu mekânların kesişim noktalarında meydana geldiği ve suçluların daha çok bildikleri yerlerde suç işlemeyi yeğlediği kabulüne dayanır. Suçun alışveriş merkezleri, ticari caddeler, pazarlar vs. gibi kalabalık mekânlarda olagelmesi buna örnek gösterilir (Felson ve Clarke, 1998).

Suç Deseni Kuramı, bireylerin hem etkinlik alanlarına hem de farkındalık alanlarına sahip olduklarını öne sürmektedir. Bireylerin farkındalık alanları, yaşadıkları, bildikleri yani etkinlik içinde oldukları alanlardır (Felson ve Clarke, 1998). Bu kabule göre insanların evleri, iş yerleri ve eğlence alanları arasındaki dolaşım mekânları suçlunun farkındalık alanlarını oluşturmakta ve suçlunun suça nasıl karıştığına dair ipuçları vermektedir.

Çevresel Tasarım Yoluyla Suç Önleme (CPTED)

Çevresel tasarım yoluyla suç önleme kavramı 1971 yılında C. Ray Jeffery tarafından suç konusunda sosyologların göreceli yoksunluk ve atkültürel etkiler gibi sosyal ve toplumsal nedenleri önemli ölçüde abarttığı, biyolojik ve çevresel belirleyicileri ihmal ettiği iddiasıyla ortaya atılmıştır. Böylece 1970'li yılların başlarından itibaren yapılı çevrede suç üzerine yapılan araştırmalar ile kriminoloji, mimarlık-planlama ve sosyoloji disiplinlerinin dikkatini çekmeye başlamıştır. Fiziksel ve sosyal çevrenin davranışlar üzerindeki etkisi kabul edilerek, iyi tasarlanmış ortamların olumsuz davranışları azaltabileceği öne sürülmüştür (Gibson, 2016). Aslında bu fikri ilk kaleme alan 1960'ların başlarında, Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı adlı çalışmasıyla Jane Jacobs (2015) olmuştur. Jacobs, savaş sonrasında otomobil kullanımına öncelik veren planlama anlayışını ve mahallelerin birbirinden net şekilde ayrılmasını öngören, boş sokakların kalabalık olanlardan daha güvenli olduğu yargısını eleştirmiştir. Sonrasında 1971'de Ray Jeffery ve 1972'de Savunulabilir Mekân ile Oscar Newman ile CPTED'in temel ilkeleri oluşturulmaya başlanmıştır. Bu teorisyenlerin yaptığı çalışmalar CPTED'i bir adım öteye taşıyarak gelişimine katkı sağlamıştır. Daha sonra gelen akademisyenler ise bu konunun üzerine "suç önleme" ve "fırsat teorileri" yaklaşımlarını ekleyerek daha kapsamlı hale getirmişlerdir (Colquhoun, 2004).

Çeşitli araştırmalarda kuram olarak anılan CPTED (Erdoğan ve Kün, 2015; Piroozfar vd., 2019) Armitage'e göre (2019) yapılı ve doğal çevrede, tasarım ve yönetim yoluyla suçun önlenmesini amaçlayan bir uygulama yaklaşımıdır. CPTED kavramı, ortaya çıktığı ilk yıllardan günümüze dek kriminoloji ve tasarım disiplinlerini kapsayarak değişen, gelişen bir alan olmuş ve son yıllarda suç kavramının yönetilmesinde daha etkin bir yaklaşım olarak kabul görmüştür (Armitage ve Monchuk, 2019). Buna göre CPTED yapılı çevrenin doğru bir tasarım ve etkin şekilde kullanımı ile suç oluşumunu ve suç korkusunu azalta-

rak yaşam kalitesi yüksek bir çevre oluşturulabileceği fikrine dayanmaktadır (Pauls vd., 2000). Ayrıca suçlunun suç işleme fırsatlarını tespit ederek, vatandaşların yaşadıkları çevreye sahip çıkmasını sağlamaya yönelik önlemler ortaya koymaktadır. Mekânların belirgin bir şekilde tanımlanmasının, orayı savunmak için gerekli olması kabulünden hareketle CPTED, tanımladığı ilkeler yoluyla orada yaşayanlar tarafından güvenliğin doğal olarak sağlandığı, bütünlük bir yaklaşımı öne sürmektedir (Insite Design, 2017).

Zaman içinde üç aşamalı olarak gelişen CPTED'in birinci nesil uygulamalarında daha çok yapılı çevreye yönelik güvenlik önlemlerine başvurulmuştur. Burada fiziksel mekâna odaklanılarak toplumsal bağı zayıflamış bir yapı ortaya konulurken, 90'lı yıllarda ortaya çıkan ikinci nesil CPTED'de sosyal boyut öne çıkmıştır ve insanları yaşadıkları ortamı sahiplenmeye teşvik edecek önlemler alınmaya başlanmıştır. Üçüncü nesil CPTED'de ise güvenlik sağlama konusu daha çok bütünsel ve küresel bir yaklaşımla ele alınmış, birinci ve ikinci neslin üzerinde durduğu konulara ek olarak teknoloji ve ekoloji konuları da kapsama dahil edilmiştir. Üçüncü nesil CPTED kentlinin yaşam kalitesini arttıran, kent imajına pozitif katkıda bulunan ve sürdürülebilir bir model ortaya koymaktadır (Government Printer for State of Victoria, 2013). Yukarıda tanımlanan kapsamı gereği CPTED suç azaltımı, çevre kriminolojisi, mimarlık ve kentsel tasarım teorilerinden yararlanan, polis, planıcı ve gayrimenkul yatırımcıları kadar çeşitli kurumların paydaşlığını gerektiren çok yönlü bir yaklaşımı temsil eder. Örneğin 'Design Out Crime' adı verilen ABD ve İngiltere'de suç önleme konusunda bir dizi uzman araştırmacının çalışmasıyla geliştirilen, mekânı suçtan arındırmak amaçlı tasarım eyleminin yukarıda kısaca özetlenen okullara ve kuramlara dayanan üç yaklaşıma temellendiği anlaşılmaktadır. Bunlar Savunulabilir Mekân anlayışı, Çevresel Tasarım Yoluyla Suçun Önlenmesi ve Durumsal Suç Önleme yaklaşımlarıdır. Özellikle durumsal suç önleme yaklaşımı literatürde ikinci nesil CPTED olarak ifade edilmekte ve suç fırsatlarını azaltan hem yönetim hem de tasarım müdahalelerini kapsamaktadır (Colquhoun, 2004). Bunları temel alarak şekillenen CPTED ilkeleri makro, mezo ve mikro düzeylerde ele alınabilmekte ve bu düzeyler ülke ölçeğinden, kent, mahalle, sokak ve yapı ölçeğine dek çeşitlenmektedir. CPTED ilkelerinin bu düzeylerde uygulanmasını sağlamak ve uygulamayı kolaylaştırmak amacıyla yine çeşitli düzeylerde; ülke ölçeğinden yapı ölçeğine kadar ancak ağırlıklı olarak yerel yönetim ölçeğinde tasarım rehberleri üretilmekte ve kullanılmaktadır. Bu rehberlerde yer alan stratejiler, doğal gözetim, erişim kontrolü, bölgesellik/mülkiyet ve bakım/onarım olmak üzere dört ana başlıkta incelenmektedirler. Genel güvenlik odaklı tasarım rehberlerinde yer alan maddelerle örtüşen CPTED ilkeleri, aynı zamanda kentin çeşitli alanlarında (konut, meydan, ofis, yeşil alan, otopark, ticari caddeler vs.) ihtiyaç duyulan güvenlik çözümlerini daha detaylı olarak dört maddeye indirgemıştır.

Çevresel Tasarım Yoluyla Suç Önleme (CPTED) Rehberleri

Türkiye’de yürürlükteki imar mevzuatı mekânın tasarımına ilişkin uygulamaları yönlendirmekte yetersiz kalmaktadır. Mekânda üçüncü boyut, kimlik, estetik gibi konuların yanı sıra güvenlik ve katılım konuları da imar planı yapım ve uygulama süreçlerinde yeterince yer bulamamaktadır. Bu noktada kentsel tasarım rehberleri yönlendirici bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. Kentsel tasarım rehberleri, özünde kent mekânının kalitesinin yükseltilmesini, bunun yanında kimlik ve karakterinin korunmasını amaçlamaktadır. Bu rehberler, kentsel tasarım uygulamalarına yönelik olarak kuralların tanımlandığı, anlaşılır, açıklayıcı ve yönlendirici yazılı ve şekilsel detayları içeren belgelerdir (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü, 2017). İyi bir kentsel tasarım, yaşayanlara güvenli, sağlıklı, işlevsel, konforlu ve keyifli mekânlar sunmaktadır. Tasarım rehberleri ise bu mekânları oluşturmada yönlendirici tavsiyelerin bütünüdür.

Kentsel tasarım rehberleri kentlerdeki ihtiyaç, istek, kimlik ve vizyonlar doğrultusunda birçok ölçekte ve konuda oluşturulabilmekte, kentin genelinde ya da bir parçasında kimliği sürdürmek, tasarımı yönlendirmek ve ortak dil geliştirmek amacıyla kullanılmaktadırlar. (Eren ve Erkan, 2018). Kentsel tasarım rehberlerinin önemi mekânın biçimlendirilmesinde süreci yönlendiren, aktif paydaş katılımını sağlayan, hedefe yönelik etkin bir araç olması ve araştırma ile uygulama arasındaki bağı kurmasında yatmaktadır (Kentsel Tasarım Rehberleri, 2016). Çalışmada yer alan kentsel tasarım rehberleri ise kentsel bir mekânın tasarlanmasında suçun önlenmesi ve güvenliğin sürdürülmesine yönelik olan, kısaca CPTED olarak anılan güvenlik odaklı kentsel tasarım rehberleridir.

Güvenlik odaklı kentsel tasarım rehberleri özellikle Avustralya, Amerika, İngiltere ve Kanada gibi ülkelerde yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu ülkelerde güvenlik sorununu çözmeye yönelik birçok kentsel tasarım rehberi geliştirilmiştir. Yerel veya bölgesel ölçeklerde hazırlanan bu rehberler bölgenin güvenlik sorunları özelinde mekânsal düzenleme ilkeleri geliştirme olanağı sağlamaktadır. Çeşitli anlatım ve uygulama tekniklerinin benimsendiği bu rehberlerde, suç ve suç korkusu oranlarında azalma hedeflenmektedir. Bu çalışmada suç önleme yaklaşımlarından çevresel tasarım yoluyla suçun önlenmesi (CPTED) kapsamında hazırlanmış olan rehberler ele alınmakta, Kuzey Amerika ve Avustralya’dan iki farklı rehber incelenmektedir.

Bunlar Batı Avustralya Suç Önleme Rehberi (Designing Out Crime Planning Guidelines, June 2006)² (Western Australian Planning Commission, 2006) ile Virginia Beach - Amerika, Daha Güvenli Toplulukların Tasarımı İçin Genel Kurallar (Crime

Prevention Through Environmental Design, General Guidelines For Designing Safer Communities January 20, 2000)³ (Crime Prevention Through Environmental Design Committee, 2000) isimli rehberlerdir. Bu iki rehberin incelenmek üzere seçilmesinin sebebi ise, birinin ulusal ölçekten yerel ölçüğe uzanan yapıda, geniş kapsamlı bir rehber olması, diğerinin ise yerleşme ölçeğinde yerel bir rehber niteliği taşıması ve çeşitli büyüklükteki kentsel mekânların güvenlik odaklı olarak tasarlanması konusunda ipuçları içermesidir.

Batı Avustralya Rehberi (2006) ve Virginia Beach Rehberi (2000), kentlerde suç önleme adına oluşturulmuş CPTED örnekleridir. Her iki rehber de benzer amaç ile çeşitli kamusal mekânlarda güvenliği sağlayarak yaşam kalitesini arttırmayı ve daha yaşanılabilir kentler oluşturmaya amaçlamaktadır.

Avustralya CPTED konusunda dünyanın diğer bölgelerine göre oldukça ileridedir. İncelenmek üzere seçilen Batı Avustralya Rehberi de bu konulardaki rehberlerin üretimini yönlendiren içeriği, mekâna ilişkin tarif ettiği detaylı ilkeler, çözüm önerilerinin sunumu, kısaca içeriği açısından oldukça geniş kapsamlı ve önemli bir rehberdir. CPTED rehberlerinin hazırlanma sürecini de tarif etmesi nedeniyle, bu konuda önemli bir kaynak olarak görülmekte, Batı Avustralya Hükümeti’nin suçu önlemek konusundaki çok paydaşlı yaklaşımına örnek teşkil etmektedir.

Virginia Beach Rehberi ise diğer rehberlere görece dört ana CPTED ilkesi doğrultusunda kurgulanmış, mekânsal ilkelere yoğunlaşmış, daha dar kapsamlı yerel bir rehberdir. Batı Avustralya Rehberi ile bazı konularda paralellik gösterse de kapsam olarak farklılaşmaktadır. Bu rehberin incelenmek üzere seçilmesindeki temel neden bu farklar olsa da, rehberin Amerika’daki yerel ölçekli CPTED rehberlerinin tipik özelliklerini taşıması seçimindeki etmenlerden diğeridir.

Çalışmada rehberler; genel bilgiler, amaç ve kapsam, süreç, aktörler, ilkeler ve anlatım tekniği başlıkları üzerinden karşılaştırılmaktadır (Tablo 1).

Seçilen Rehberler Hakkında Genel Bilgiler

2004 yılında Avustralya Hükümeti Toplum Güvenliği Bakanlığı, Batı Avustralya Planlama Komisyonu’ndan suç önleme amaçlı çevresel tasarım ilkelerinin, bir planlama rehberine (Designing Out Crime Planning Guidelines) uyarlanmasını talep etmiştir. Bu bağlamda incelenen rehber Avustralya ve Yeni Zelanda Suç Önleme Bakanlık Forumu tarafından hazırlanan ‘Yapılı Çevrede Suç Önleme Politikası Çerçevesi’ne uygun bir içerikte, hükümet stratejilerinin bir ürünü olarak Batı Avustralya Planlama Komisyonu ve Suç Önleme Dairesi ortaklığında 2006 yılında geliştirilmiştir. Rehber geliştirme ilkelerinin yanı sıra

² Buradan sonra Batı Avustralya Rehberi olarak anılacaktır.

³ Buradan sonra Virginia Beach Rehberi olarak anılacaktır.

Tablo 1. Rehberlerin karşılaştırılması

	Avustralya	Virginia Beach
Genel bilgiler	Yıl: 2004 Yer: Batı Avustralya Hazırlatan: Toplum Güvenliği Bakanlığı Hazırlayan: Batı Avustralya Hükümeti Planlama Komisyonu ve Suç Önleme Ofisi iş birliği	Yıl: 2000 Yer: Virginia Beach (Amerika) Hazırlatan: Yerel yönetim Hazırlayan: Virginia Eyaleti CPTED Komitesi ve kamu kalkınma ajansları iş birliği
Amaç	Kamu ve özel sektör kurum ve kuruluşlarının tasarım yoluyla suç önleme konusunu anlamalarını sağlamak, Bu konudaki rehberlerin oluşturulma ve karar verme süreçlerine yardımcı olmak, Bu rehberlerin eyalet ve yerel kalkınma politikalarına dahil edilmesini sağlamak.	Güvenliğin sağlanmasında vatandaşların, tasarım profesyonellerinin ve güvenlik güçlerinin ortaklaşa çalışmasını sağlamak. Suç faaliyetlerine yönelik oluşabilecek fırsatları azaltan ve suçları caydıran tasarım alternatifleri sunmak. Yerelin ihtiyaç ve isteklerine özgü çözümler geliştirmek. Kentteki yaşam kalitesini arttırmak.
Kapsam	Rehberde, ulusal ve kentsel ölçekteki güvenliğin sağlanmasına yönelik genel politikaların yanı sıra spesifik bir alandaki güvenlik önlemlerine değinilmektedir. Çevresel tasarımla suç önleme konuları mikro, mezo ve makro kapsamlarda ele alınmıştır.	Hazırlanan rehber kapsamında CPTED stratejileri, yerel ölçekte, belli bir alanın güvenliğini oluşturmaya yönelik hazırlanmıştır.
Süreç	Rehberdeki süreç, kamusal ve özel alanlara yönelik geliştirilen önerilerle on adımda anlatılmaktadır.	Rehberdeki süreç, tasarım ve planlamanın birbirleriyle bağlantılı olarak geliştirilen önerilerle on adımda anlatılmaktadır.
Anlatım tekniği	Tablolar ve maddeler yoluyla anlatım, "Doğru" ve "Yanlış" tasarım örneklerinin gösterildiği fotoğraflar ve eskiz çizimlerin yer alması, Akıcı ve yalın bir dil kullanımı, Herkesin anlayacağı basit anlatım, Uygulayıcılar, yerel yönetimler ve kent sakinlerine hitaben hazırlanmış bir rehber.	Maddeleme ve paragraf içerikli bir anlatım, Tasarım ilkelerinin uygulanması sırasında yönlendirici eskizler ve örnek fotoğrafların kullanımı, Tasarım ve inşaat profesyonellerine yönelik hazırlanmış ve detaya inmeden dar kapsamda ele alınmış bir rehber.
Aktörler	Kent sakinleri Tasarım profesyonelleri (plancı, mimar, peyzaj mimarı vs.) Emniyet güçleri Kent konseyleri Yerel yönetim Akademik kurumlar Kamu sektörü ve özel sektör	Kent sakinleri Tasarım profesyonelleri (plancı, mimar, peyzaj mimarı vs.) Emniyet güçleri İtfaiyeciler Ziyaretçiler Okul yönetimleri
İlkeler	Makro, mezo ve mikro ölçekte ele alınan genel tasarım ilkeleri: Gözetim Erişim kontrolü Mülkiyet (Bölgesellik) Bakım ve yönetim Hedef sertleştirme Genel ilkeleri destekleyici, özellikli bir konu ya da mekâna yönelik ilkeler: Kentsel yapı Arazi kullanımı Aydınlatma Peyzaj ...	Doğal gözetim Doğal erişim kontrolü Mülkiyet (Bölgesellik) Bakım ve yönetim

mekâna yönelik ilkelerin de yer aldığı rehberde insan davranışlarının, mekân tasarımından etkilenebildiğini, iyi bir tasarımın insanların kendilerini güvende hissetmelerini sağlayacağı ve suç fırsatlarını azaltacağını ifade edilmektedir.

2000 yılında Virginia Beach için hazırlanan Çevresel Tasarım ile Suç Önleme (CPTED) Rehberi ise olası bir suç riskinin öngörülmesi, değerlendirilmesi, ortadan kaldırılması ya da azaltılması adına oluşturulan mekânsal stratejiler olarak tanımlanmaktadır. Rehber daha güvenli mahalleler tasarlamak amacıyla sivil toplum örgütleri ve kamu kurumları gibi paydaşların birlikteliği ve kamu alanına odaklanan kalkınma ajanslarının ortaklaşa çalışarak geliştirdiği yerel ölçekteki bir rehberdir.

Rehberlerin Amacı ve Kapsamı

Batı Avustralya Rehberi'nde temel amaç tasarım yoluyla suç önleme yaklaşımının merkezi yönetim, yerel yönetim, kamu kurumları, kamu ve özel yatırımcılar, planlama ve tasarım profesyonelleri tarafından anlaşılmasını sağlamak olarak belirlenmiştir. Bunun yanı sıra planlama ve tasarım aşamalarında karar verme süreçlerini etkilemesi hedeflenen bu rehberdeki yaklaşımların aynı zamanda yerel planlama politikaları ile ülkesel kalkınma politikalarına dahil edilmesi hedeflenmektedir.

Batı Avustralya Rehberi'nin, bölgedeki CPTED rehberi üretimini yönlendirmesi amaçlandığından, daha geniş kapsamlı bir hükümet stratejisi ürünü olması nedeniyle ulusal ölçekten yerel ölçüğe doğru, kademeli bir şekilde üst ölçekteki güvenlik politikalarını da dikkate alacak kapsamda geliştirilmiştir. Bu bağlamda kentsel alanların, kamusal mekânların ve yapıların planlama, tasarım ve uygulama konularındaki ilkeleri içeren rehberde, bu ilkelerin uygulanmasının sosyal uyum ve toplumsal bütünleşme sağlayacağından söz edilmektedir. Bu yaklaşımın yansımaları rehberin sorun saptama ve çözüm üretme adımlarını içeren bölümü ile ilkelerin açıklandığı bölümlerinde görülmektedir. Rehberin giriş bölümünde "Günümüzde çevre tasarımı yoluyla suçun önlenmesi fiziksel ve sosyal faktörlerin ötesine geçmekte ve potansiyel suçlular için riski ve çabayı artırarak, alacağı ödülü azaltarak suç fırsatını da azaltmayı amaçlamaktadır." ifadesi yer almaktadır. Buna göre rehberin rasyonel tercih kuramı ilkelerini ve hazırlık ile uygulama süreçlerindeki 'katılım anlayışı'yla da Savunulabilir Mekân Kuramı ilkelerini içerdiği görülmektedir.

Rehberde yerel yönetimlerin, içerikte yer alan yönergeleri bir bütün olarak ya da parçalı bir biçimde, kentlerinin planlama kararlarına uygun, planlama politikası olarak benimsemeleri tavsiye edilmektedir. Yerel yönetimlerin suç önleme konusunda kendilerine özgü politikalar da benimseyebilecekleri vurgulanmakta, bu doğrultuda rehber faydalı ipuçları, dikkate alınması gereken konulara ilişkin bilgileri ve yerel yönetim politika örneklerini de kapsamaktadır.

Bu geniş kapsamlı rehberin hazırlanmasında başta Suç Önleme Ofisi olmak üzere kamu kurumları, yerel yönetimler, planlama konusunda danışmanlar, meslek odaları, sivil toplum örgütleri, araştırma grupları ve akademisyenler görev almıştır. Rehberin paydaşları ise yerel yönetimler, kamu kurumları, kamu ve özel sektör yatırımcıları, planlama ve tasarım profesyonelleri olarak tanımlanmıştır.

Bu çalışmada incelenen rehberlerden Virginia Beach Rehberi daha yerel ölçekte bir olması nedeniyle seçilmiştir. Virginia Beach CPTED Komitesi, kent plancıları, tasarım profesyonelleri ve çeşitli kurum çalışanları işbirliğinde hazırlanan bu rehberin ana amacı suçu ortaya çıkaran fırsatları azaltarak, kaliteli fiziksel bir çevre yaratma aracı geliştirmek, bu bilgileri tasarım profesyonellerine yaymak olarak tanımlanmıştır. Buna ek olarak rehberde amaçlar;

- Kamu Kalkınma Ajansı üyeleri ile yerel yönetim çalışanlarını 'çevre tasarımı yoluyla suç önleme' konusunda bilgilendirmek ve mümkün olduğunca yaratıcı çözümler uygulamak,
- Yatırımcıları, tasarım profesyonellerini ve halkı CPTED ilkelerinin planlama/uygulama sürecine dahil ederek suç fırsatlarını azaltıcı etkileri konusunda bilgilendirmek,
- Suç fırsatlarını azaltacak tasarım alternatifleri tanımlamak olarak açıklanmaktadır.

Bunların yanı sıra rehberde süreç ve terminoloji hakkında diğer ortaklarla bilgi paylaşmak, gelişme sürecinde CPTED kavramının tanıtımı için adımları belirlemek, projelerin denetlenme sürecinde kurum ve kuruluşların birlikte çalışma yöntemini netleştirmek gibi amaçlar da tarif edilmiştir ancak bunların nasıl sağlanacağına dair bilgiye yer verilmemiştir.

Rehberin kapsamı incelendiğinde içeriğin dört temel CPTED stratejisine dayandığı görülmektedir. Doğal gözetim, erişim kontrolü, bölgesellik/mülkiyet ve bakım/onarım ilkeleri çeşitli tipteki konut alanları, eğitim donatıları, ticaret alanları özelinde ele alınmaktadır.

Virginia Rehberi'nin Batı Avustralya Rehberi'nden farklılaşan diğer bir yönü de CPTED'i destekleyen hukuki düzenlemeler ve politikaların da içinde yer aldığı bazı bilgilere rehberin ekinde yer verilmesidir. Bu bağlamda rehberin ekinde Suç ve Adalet İşleri Daire Başkanlığı'nın hazırladığı 'Virginia için Kapsamlı Suç Önleme Planı', 'okul güvenliği yönetmeliği' gibi kaynaklar ve kaynaklara ilişkin özet bilgiler ekte yer almaktadır.

Rehberlerin Paydaşları

Batı Avustralya Rehberi'nde rehberin kullanıcıları olarak yerel yönetimler, tasarım profesyonelleri, özel ve kamu yatırımlarını yönlendirenler, kent plancıları ve strateji geliştiren kurumlar tarif edilirken, Virginia Beach Rehberinde yerel yönetim, tasarım

profesyonelleri ve yerleşme sakinleri öngörülmüştür. Virginia Beach Rehberi'nin hazırlanma sürecindeki paydaşları incelendiğinde de şehir plancıları, emniyet müdürlüğü, altyapı müteahhitleri birliği, peyzaj hizmetleri, itfaiye, ulaşım, konut, rekreasyon, eğitim alanları gibi işlev alanlarından sorumlu yerel görevliler ve idarecilerin ekip içinde yer aldığı görülmektedir. Batı Avustralya Rehberi kapsamının genişliği nedeniyle hazırlama sürecinde de eyalet düzeyinde kurumlar paydaş olarak görev almıştır. Bunlar başta Toplum Güvenliği Bakanlığı, Batı Avustralya Planlama Komisyonu, hükümet stratejisi bağlamında kurulan Suç Önleme Dairesi olmak üzere yerel yönetimler, meslek birlikleri ve odaları, akademik kurumlar ve araştırma merkezleri, çalışmalara katılan odak gruplar olarak tanımlanmıştır.

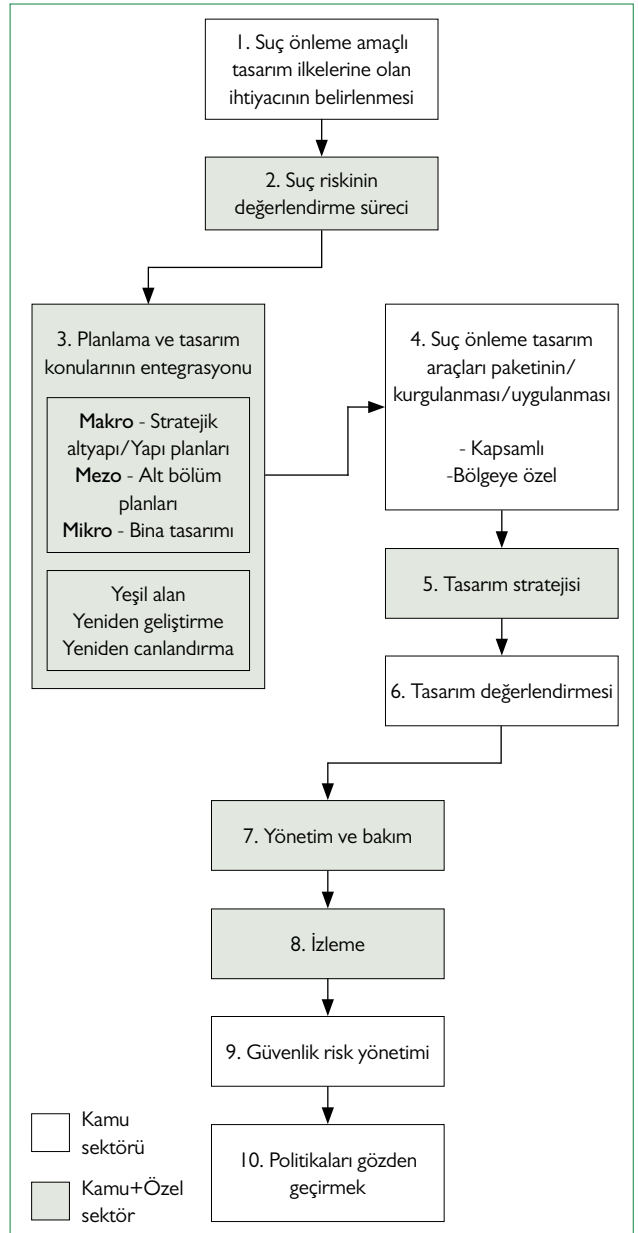
Rehberlerin İçeriği ve Anlatım Tekniği

Batı Avustralya Rehberi'nin geniş kapsamı içeriğine de yansımaktadır. Sekiz ana bölümden oluşan rehberin giriş bölümünde bu rehberin gerekliliği, amacı, geliştirme süreci, rehberin uygulanması ve hazırlanacak rehberler için yapısal öneriler ele alınmaktadır. Devamında tasarım yoluyla suç önleme rehberlerinin amaçları Batı Avustralya ülkesel ve bölgesel stratejiler ve politikalar bağlamında ele alınmaktadır. Rehberin en önemli iki bölümü ise suç önleme rehberleri geliştirme sürecini ve bu rehberlerde ele alınacak ilkeleri içeren bölümlerdir. Rehber geliştirme süreci 10 adımlık bir süreç olarak ele alınmakta kamunun sorumlulukları ile kamu ve özel ortaklığında geliştirilecek adımlar tarif edilmektedir. Bu adımlar aşağıdaki şekilde (Şekil 1) belirlenmiştir.

Rehberde yer alan ilkeler bölümünde gözetim, erişim kontrolü, bölgesel güçlendirme, hedef zorlaştırma (emniyet önlemleri) ve bakım ile yönetim olmak üzere beş temel ilke tanımlanmıştır. Bu ilkeler makro, mezo ve mikro düzeyde (makro ölçek imar planları ve altyapı planları, mezo ölçek altbölge planları, uygulama imar planları, mikro ölçek ise kentsel tasarım, sokak ve kamusal mekân tasarımı ve bina tasarımları) önerileri içermektedir (Şekil 2).

Rehberin devamında bu beş ilkenin 15 temel alanda nasıl ele alınması gerekliliğini ortaya koyan bölüm yer almaktadır. Bu bölümde suç hedeflerinin tasarlanması, gerekçe, dikkate alınacak faktörler ve performans ölçütleri her temel alan için maddeler halinde ortaya konulmakta, görsellerle desteklenen, anlaşılması, değerlendirilmesi oldukça kolay bir yöntemle ele alınmaktadır. Kontrol listesi olarak da değerlendirilebilecek bu yöntem ilkelerin kolayca hayata geçirilmesine aracılık etmektedir.

Batı Avustralya Rehberindeki konuların ele alış ve anlatım tekniğine bakıldığında konuların birçok alt başlığa ayrılarak, tablolar ve maddeler yoluyla anlatıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda rehber yönergeleri kentsel ortamda suç önleme perspektifinden "iyi" ve "kötü" tasarım örneklerini bağlamında

Şekil 1. 10 adımdan oluşan rehber geliştirme süreci (Western Australian Planning Commission, 2006).

ele alan, kolay kullanılabilir, resimli, referans bir belge olarak tasarlanmıştır. Bu durum yerel yönetim, tasarım profesyonelleri, kent sakinleri ile tüm diğer paydaşların rehberi anlamasını kolaylaştırmaktadır (Şekil 3). Ayrıca rehberin dili herkesin anlayacağı dilde, yalın bir anlatıma sahip olup, çok fazla özel terim kullanılmaması hedeflenmiştir. Kullanılan terimler de rehberin en arkasındaki terimler sözlüğünde açıklanmıştır.

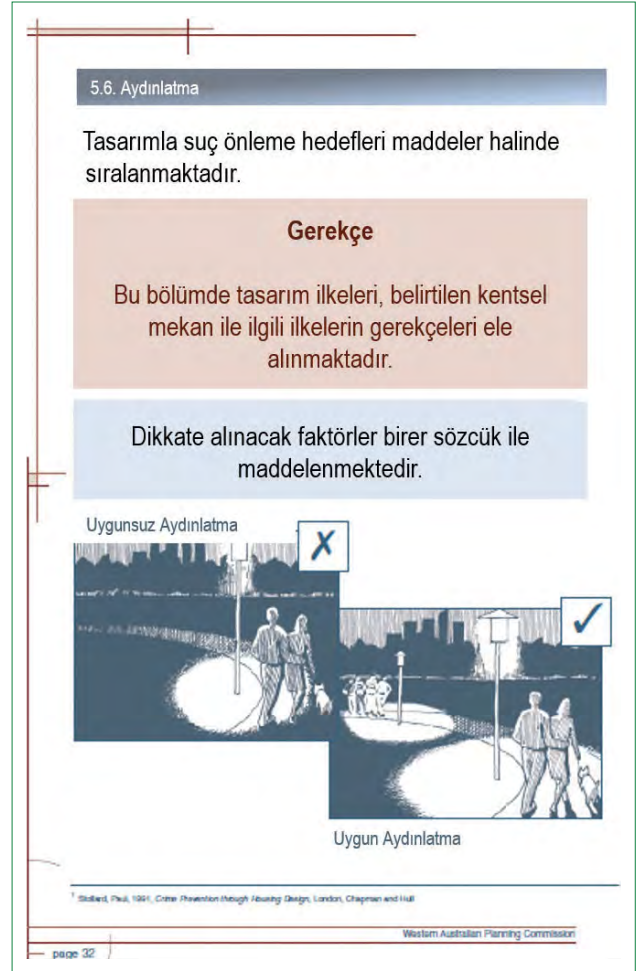
Daha önceki bölümlerde sözü edildiği gibi Virginia Beach Rehberi daha yerel ölçekte kentsel bir altbölge özelinde, belirli kamusal mekânlara yönelik bir rehber niteliği taşımaktadır. Bu da rehberin içeriğini doğrudan etkilemekte çeşitli kent parçalarını

Şekil 2. Batı Avustralya Suç Önleme Rehberi'nden ilkelere ilişkin teknikler (Western Australian Planning Commission, 2006).

ilişkin dört temel CPTED ilkesini tek tek açıklanmakta ve ardından bir kontrol listesi paylaşmaktadır (Şekil 4). Devamında farklı işlev alanları için (konut ve konut alanı türleri, mahalle, kent merkezleri, ticaret sokağı, otopark alanları, eğitim alanları, alışveriş merkezleri, ofis yapıları, sanayi alanları), dört stratejiye ilişkin ilkeler maddeler halinde sıralanmakta, her işlev alanı ile ilgili tek bir örnek alan fotoğrafı ile işlev başlıkları desteklenmektedir. Ardından peyzaj düzenleri ve aydınlatma ile ilgili temel ilkelere yer verilmektedir. Rehberin daha çok uygulayıcılar ve tasarım profesyonellerine yönelik hazırlanmış olması nedeniyle rehberde ele alınan ipuçları plancılar, mimarlar gibi meslek insanlarına hitap etmektedir. Bu nedenle ayrıntısız, temel öneriler her bir işlev alanı için aynı sistematik düzende maddeleştirilerek anlatılmıştır. Sadece ancak profesyoneller için anlaşılması kolay bir teknikle hazırlanan rehberin yerleşme sakinlerini/kullanıcıyı uygulama sürecine dahil etmediği görülmektedir.

Bu rehberin kapsamının anlatıldığı bölümde sözü edilen eklerdeki hukuki düzenlemeler ve politikalar ile rehberin içinde net bir ilişki kurulmamakta, tasarım ve planlama süreci de bir akış diyagramı ile kısaca tarif edilmektedir.

Şekil 3. Batı Avustralya Suç Önleme Rehberi'nden temel alanların ele alınış tekniği (Western Australian Planning Commission, 2006).

Güvenlik Kuramları ve CPTED Rehberleri İlişkisi

Güvenlik kuramlarında yer alan çözüm önerileri çok paydaşlı bir çalışmayı gerektirmektedir. CPTED rehberleri güvenlik kuramları bağlamında ele alındığında rehberlerde tanımlanan aktörler ve paydaşların güvenlik kuramlarında öngörülen yaklaşımlarda tarif edilen, ilkeleri uygulama yükümlülüğü olan paydaş olduğu anlaşılmaktadır. Her iki rehber de uygulamada çok paydaşlı bir yaklaşımın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Örneğin Kırık Camlar kuramında mekânların bakım ve onarımı ön planda olduğundan, birincil paydaş olarak yerel yönetimleri işaret etmektedir. Savunulabilir Mekân kuramında sahiplilik ve aidiyet hissini oluşması için orada yaşayanların dikkat ve çabası gerekmektedir. Burada öne çıkan paydaş da kent sakinleridir. Bunun yanı sıra mekânlardaki doğal gözetimi artırma (örneğin ışıklandırma, güvenlik kameraları) ve güvenlik düzeyini yükseltmede yerel yönetimin ve kolluk güçlerinin görevi bulunmaktadır. Yine doğal gözetimi (az katlı yapı inşa etmek, sağır cephe bırakmamak) ve mülkiyetin sınırlarını (ağaç, çit vb.) belli eden

Konu Başlığı (bu örnekte Alışveriş Sokağı ve Ticari Caddeler)

Mekan özelinde CPTED'E ilişkin kısa açıklamalar yer almaktadır.

1- Doğal gözetime ilişkin maddeler halinde tasarım ilkeleri

Açık alanda oturularak doğal gözetimin sağlanması

2- Doğal erişim kontrolüne ilişkin maddeler halinde tasarım ilkeleri

Temiz, bakımlı ve iyi aydınlatılmış alanlar müşterileri ve çalışanlarını kaygılı hissetmelerinin önüne geçmektedir

3- Bölgeselliğe ilişkin maddeler halinde tasarım ilkeleri

4- Bakım ve yönetime ilişkin maddeler halinde tasarım ilkeleri

Şekil 4. Virginia Beach Rehberi'nde farklı işlev alanlarına göre ilkelerin ele alınma tekniği (Government Printer for State of Victoria, 2013).

tasarım uygulamaları da tasarım profesyonellerinin alanına girmektedir. Böylelikle rehberler aracılığıyla da birçok aktörün kentin güvenliğini sağlamada görevli ve sorumlu olduğu ortaya konulmaktadır.

Rehberlerdeki ilkeler ele alındığında özellikle bunların güvenlik kuramları ile doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Kırık Camlar Kuramı'nın öngördüğü bakım, onarım, yönetim, sürdürülebilirlik ilkeleri de rehberlerde yer almaktadır. Aktivite sağlayıcıların bir arada olduğu bir mekânsal yapıda karma kullanımın tesis edilmesi, bağlı olarak mekânsal kullanımın teşviki konuları, kullanıcının çevreyi denetleyebileceği anlayışını ortaya koyan Savunulabilir Mekân Kuramına dayanmaktadır. Yine aydınlatma konusu da görme ve görülmeyi arttırdığından Savunulabilir Mekân Kuramı ile ilişkilendirilmektedir. Yönlendirici levhalar ve kör alanlardan korunmak için görülebilir mekanların tasarlanması, suçluların suç işleme fırsatlarını azalttığından dolay fırsat kuramları ile ilişkilidir.

Fırsat kuramları olarak tanımlanan Rasyonel Tercih, Rutin Aktiviteler ve Suç Deseni kuramları ise meydanlar, ticari caddeler, alışveriş merkezleri gibi kamusal mekânlarda suçluların karşısına çıkacak suç işleme fırsatlarını ortadan kaldırmaya yönelik önlemler alan aktörler ön plana çıkmaktadır. Burada suçun işleneceği hedefin (eşya, kişi) korunma altında olması önemlidir. Örneğin bir otoparktaki araçların çalınmaması için otoparkta güvenlik görevlisinin bulunması,

bunun yanı sıra teknolojiye yararlanılarak bir güvenlik kamerası yerleştirilmesi gibi önlemler güvenlik güçleri ve teknoloji ile ilgili aktörlerin ön plana çıktığını göstermektedir. Bununla birlikte örneğin bir kent meydanında yine emniyet güçlerinin varlığının yanında doğal gözetimi arttıracak uygulamalar tasarım profesyonelleri, yerel yönetim ve halkın bilinçlendirilmesi güvenlik düzeyinin artmasında paydaş çeşitliliğinin önemini vurgulamaktadır.

Sonuç

Kentlerde yığılan nüfus, gelir dağılımındaki adaletsizlik, sosyal yapıdaki bozulmalar, toplumsal örgütlenmenin zayıflaması ve benzeri pek çok etkenin sonucunda kentler kolayca suç işlenebilir, güvensiz ve suç korkusunun duyumsandığı mekânlar olmuştur. İyi planlanmış bir kentin toplum temelli, bütünleşik suç önleme ve güvenlik stratejilerinin olması, yalnızca suç ve mağduriyeti önlemekle kalmaz aynı zamanda sürdürülebilir kentsel kalkınmaya da katkıda bulunur (Vanderschueren, 2004). Bu nedenle planlama ve tasarım yoluyla suç fırsatlarını azaltmak, yakalama olanaklarını artırmak, suç, şiddet ve güvensizliğe karşı kent çapında yaklaşımı gerekli kılmaktadır. Bu bağlama kentsel güvenlik, suç önleme stratejileri ve programları büyük önem kazanmaktadır. Elbette suça ilişkin ekonomik, sosyal ve toplumsal etmenleri göz ardı ederek sadece mekân ve durum temelli önlemler almak kentsel mekânlarda suçu tümüyle ortadan kaldırmak için yeterli olmayacaktır. Ancak mekân ve durum temelli tedbirleri geliştirmek bu konudaki kalıcı önemlerden biridir. Tüm bu sebeple bu çalışmada, kentlerin güvenlik ihtiyacını sağlama noktasında kentsel tasarım disiplininin nasıl yardımcı olabileceği konuları üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda ele alınan kuramlardaki teorisyenler tarafından geliştirilen yöntem ve ilkeler Çevresel Tasarım Yoluyla Suç Önleme (CPTED) başlığı altında toplanmıştır. Suçun oluşmasında, mekânın durumu, suçlunun özellikleri gibi suçu tetikleyici birçok faktör yer almaktadır. Bu faktörleri birlikte düşünerek güvenlik önlemlerini almak da çok disiplinli bir çalışma gerektirmektedir. Bu sebeple kriminoloji, mimari-planlama ve sosyoloji gibi birçok disiplinden teorisyenler farklı açılardan ele alarak CPTED'in oluşumu ve gelişimine katkıda bulunmuşlardır.

Habitat III, Güvenli Kentler Raporu'nda da (Habitat 3, 2015) kentsel güvenlik risk faktörlerinin belirlenerek, kent çapında katılımcı bir süreç dahilinde, sürdürülebilir, kapsayıcı, adil kentlerin sağlanması gerekliliği vurgulanmaktadır. Bunu gerçekleştirme yöntemlerinden biri olan CPTED rehberleri de katılımcı ve çok paydaşlı yaklaşımları ile kalıcı ve sürdürülebilir çözüm üretiminde önemli bir seçenek olarak görülmektedir. Güvenlik kuramlarından yola çıkarak oluşturulan bu rehberler, dört ana strateji ile dünyadaki kentler için

çeşitli varyasyonlarda kent güvenliğinin sağlanmasında etkili olmaktadır. Burada rehberler, uygulanacağı her kentin güvenlik ihtiyacı, büyüklüğü, karakteristiği, kent yönetimi gibi kendi özelliklerine göre uyarlanmaktadır. Bu çalışmadaki iki örnekte görülüşü gibi birçok farklı CPTED rehberi ortaya çıkmaktadır.

Yapılan incelemeler CPTED ilkelerinin Türkiye’de Toplum Destekli Polislik çalışmalarında ve özel mülklerde farkında olmadan uygulandığını ortaya koymaktadır (Erdoğan ve Kün, 2015). Bunun yanı sıra son dönemde CPTED yaklaşımı ile ilgili çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiş (Deniz, 2007; Erdoğan, 2007) ve rehber üretimi de gündeme getirilmiştir ancak bu konuda bir gelişme kaydedilmediği Erdoğan ve Kün (2015) tarafından ifade edilmektedir.

İncelen rehberlerden yola çıkarak Türkiye için önerilecek en önemli stratejin öncelikle ülke bütünü için bu konudaki tematik rehber üretimini yönlendirecek makro ölçekli bir rehberin hazırlanmasıdır. Bu sürecin bir mevzuata ve yazılı temel ilkelere bağlanması, bütüncül ve kentsel stratejilere entegre etme ihtiyacı bulunmaktadır. CPTED ilkeleri imar planları ve plan notlarında ele alınabilir ancak bütüncül bir yaklaşım sağlanabilmesi için hedef odaklı, uzman ve paydaşların katılımı sağlayacağı bir rehberin uygulamaları yönlendirmesi daha etkili olacaktır.

Makro ölçekli ülke bazında rehber hazırlığını yönlendirecek belgeden sonra yerleşme ve/veya yerleşme parçaları özelinde saptanacak güvenlik sorunlarına odaklı, mikro tasarım rehberlerinin üretimi tavsiye edilmektedir.

Bu çalışmanın amaçlarından biri de Türkiye için ‘tasarım yoluyla suç önleme politikaları’ geliştirilmesine ön ayak olmak ve bu konuda farkındalık yaratmaktır. Bu süreçte oluşturulacak politikalar ve güvenlik odaklı kentsel tasarım rehberlerinde dünyadaki örnek rehberlerden yararlanmak mümkündür. Bu konuda sadece stratejiler ve ilkeler değil, rehber geliştirme ve uygulama süreçleri de oldukça yol gösterici olacaktır. Büyük kentler için hazırlanacak güvenlik odaklı kentsel tasarım rehberinde yerel yönetim, tasarım profesyonelleri, emniyet güçleri, üniversiteler, kent sakinleri gibi, incelenen örneklerde görüldüğü üzere, çok paydaşlı bir çalışma yapılması gerekli görülmektedir. Burada özellikle kadınlar, çocuklar ve yaşlılar gibi suç korkusuna en çok maruz kalan kırılgan nüfusun paydaş olarak yer alması önemlidir. Rehberin tüm paydaşlara yönelik bölümler içermesi, yere özgü güvenlik sorunlarının saptanmasında ve yere özgü stratejiler geliştirilmesinde etkili olacaktır. Belirli bir kesime hitap etmek yerine, her bir paydaşın kent güvenliğindeki rolünü ortaya koyan yaklaşım oluşturmak rehberin başarısını arttıracaktır.

Özellikle büyük kentlerde güvenlik politikalarının rehberlere dönüştürülmesi, bu konuda mekânsal tasarım ilkelerinin oluşturulması kısa erimde tasarım yoluyla çözümlenecek sorunları ortadan kaldıracaktır. Uzun erimde kentteki tüm paydaşlarda bu konuda ortak bilinç oluşturacak, belirli suçlarda suç oranlarını düşürecek, suç korkusunu azaltacak, huzur ve barış ortamının tesis edilmesine katkı sağlayacak ve bağlı olarak yaşam kalitesini yükselteceği öngörülmektedir.

KAYNAKLAR

- Aksoy, E. (2007). Suç ve Güvenli Kent Yaklaşımı. *Kent ve Suç* (55), 11-15.
- Armitage, R., Monchuk, L. (2019). What is CPTED? Reconnecting Theory with Application in the Words of Users and Abusers. *Policing: A Journal of Policy and Practice*.
- Araç, E. (2008). Kent, Güvenlik ve Güvenli Kent Planlaması; Bursa Örneği. Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Araç, E., Gürbüz, D. (2009). Kentsel Mekanda Gelişen Suça Müdahale Etmede Disiplinlerarası Güvenlik Politikaları. *Polis Bilimleri Dergisi*, 25-46.
- Candaş, E. (2007). İstanbul'da Dışa Kapalı Konut Sitelerinin Tasarımında Güvenlik Konusunun İrdelenmesi. İstanbul: İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Cicereli, E. (2016). Çevre ve Suç: Şehir Güvenliğini Artırmada Çevre Psikoloji Yaklaşımı. İstanbul Güvenlik Konferansı.
- Clarke, R. V., Cornish, D. B. (1985). Modeling Offenders' Decisions: A Framework for Research and Policy. *Crime and Justice*, 6, 147-185.
- Cohen, L. E., Felson, M. (1979, Ağustos). Social Change and Crime Trend: A Routine Activity Approach. *American Sociological Review*, 44, 588-608.
- Colquhoun, I. (2004). Design Out Crime: Creating Safe and Sustainable Communities. Oxford: Architectural Press.
- Cornish, D., Clarke, R. V. (2003). Opportunities, Precipitators And Criminal Decisions: A Reply To Wortley's Critique Of Situational Crime Prevention. *Crime Prevention Studies*, 16, 41-96.
- Crime Prevention Through Environmental Design Committee. (2000). Crime Prevention Through Environmental Design - General Guidelines For Designing Safer Communities. Virginia Beach. Ekim 15, 2018 tarihinde alındı
- Deniz, D. (2007). Secure Urban Environments By Design: Analysis Of Konaq Square Design Through Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED) Principles, doktora tezi, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, İzmir.
- Dolu, O. (2009). Bir Fırsat Olarak Suç Suçun Durumsal Belirleyicileri, Suç Fırsatları ve Rutin Faaliyetler Teorisi. *Polis Bilimleri Dergisi*, 11(2), 1-29.
- Emekler, B. (2015). Thomas Hobbes ve John Locke'un Güvenlik Anlayışlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 7(13), 99-123.
- Erdoğan, A., Küin, U. (2015). Kent Planlama ve Polislikte Çevresel Tasarımla Suçun Önlenmesi (ÇEVTAS) Yaklaşımı. Çağdaş Kolluk Stratejileri (s. 55-101). içinde Ankara: Adalet Yayınevi.
- Erdoğan, A. (2007). Exploring crime in a spatial and temporal context: Suitable response strategies for urban planning and policing by the case of Etilik Police Station zone, doktora tezi, ODTÜ, Ankara.
- Eren, İ., Erkan, N. Ç. (2018). Kentsel Mekanın Organizasyonunda Bir Uygulama Aracı Olarak Kentsel Tasarım Rehberleri. 26. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, Kentsel Tasarımda Yeni Yaklaşımlar/Uygulamalar, (s. 42-65). İstanbul.
- Felson, M., Clarke, R. V. (1998). Opportunity Makes The Thief: Practical Theory For Crime Prevention. (B. Webb, Dü.) Resaerach Development Statistics.
- Gibson, V. L. (2016). Third Generation CPTED? Rethinking The Basis For Crime Prevention Strategies. Newcastle: Northumbria University Newcastle. Kasım 23, 2018 tarihinde alındı
- Government Printer for State of Victoria. (2013). Inquiry Into The Application Of Safer Design Principles And Crime Prevention Through Environmental Design. Melbourne: Parlaiemnt Of Victoria Drugs And Crime Prevention Committee. Kasım 23, 2018 tarihinde alındı
- Greene, M., Greene, R. (2003). Urban Safety in Residential Areas: Spatial Variables in Crime and Feeling of (in) Security. World Bank Urban Research Symposium, 15-17 December, Washington D.C.
- Gündüzöz, İ. (2016). Türkiye ve Dünyada Güvenli Kent Yaklaşımı: Kentsel Güvenlik mi? Güvenli Kent mi? *Türk İdare Dergisi*, 483, 335-369.
- Habitat 3 (2015), Issue Papers – Safer Cities, New York.
- Insite Design. (2017). City of Grand Forks Report For: Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED) Area Assessment and Recommendations. Kuzey Dakota: Insite Design. Kasım 25, 2018 tarihinde alındı
- Jacobs, J. (2015). Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı. (B. Doğan, Çev.) Metis Yayıncılık.
- Karakaya, M., Gültekin, S. (2011). Kent Güvenliğinde Yeni Açılımlar; Toplum Destekli Polislik. M. Karakaya, S. Gültekin (Dü) içinde, Suçla Mücadelede Çağdaş Yaklaşımlar; Toplum Destekli Polislik Teori ve Uygulamaları (s. 43-72). Polis Akademisi Yayınları.
- Kaya, E. (2008). Kent Güvenliğinin Sağlanması. <http://www.yerelisyaset.com/pdf/>, 11 Ekim 2018
- Kaypak, Ş. (2012). Güvenlikte Yeni Bir Boyut; Çevresel Güvenlik. Abant İzzet Baysal Üniversitesi İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(8), 1-22.
- Kentsel Tasarım Rehberleri.(2016), Araştırma ve Tanımlama, cilt 1, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Yayını.
- Maslow, A.H. (1943). A Theory of Human Motivation (Alıntılayan Saul Mcleod b., Cilt 50). *Psychological Review*. <https://www.simplypsychology.org/maslow.html> adresinden alındı
- Nasar, J. İ., Fisher, B. (1993). 'Hot Spots' of Fear and Crime: A Multi-Method Investigation. *Journal of Environmental Psychology*. 13. 187-206. 10.1016/S0272-4944(05)80173-2.
- Newman, O. (1996). Creating Defensible Space. DIANE.
- Pauls, T., Zywna, D., Prochilo, K., White, S., Faith, C., Hainer, C. (2000). Crime Prevention Through Environmental Design, General Guidelines For Designing Safer Communities. City of Virginia Beach Municipal Center. Virginia: City of Virginia Beach Municipal Center. Mart 20, 2018 tarihinde alındı
- Piroozfar, P., Farr, E. R., Aboagye-Nimo, E., Berchie, J. O. (2019). Crime prevention in urban spaces through environmental design: A critical. *Cities*(95), 1-11.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Meksansal Planlama Genel Müdürlüğü. (2017). Yerel Yönetimler İçin Kentsel Tasarım Rehberi Hazırlama El Kitabı. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. Ankara: www.csb.org.tr. www.csb.gov.tr adresinden alındı
- TDK. (2017, Ekim 11). Güvenlik Kavramı. [www.tdk.gov.tr: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.59de2307d18c78.56382929](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.59de2307d18c78.56382929) adresinden alındı
- Vanderschueren, F. (2004). Prevention of Urban Crime. Nairobi: UN-Habitat Western Australian Planning Comission. (2006). Designing Out Crime Planning Guidelines. Western Australian Planning Comission. Perth Western Australia: Western Australian Planning Comission. Şubat 16, 2018 tarihinde <https://www.planning.wa.gov.au/publications/789.aspx> adresinden alındı
- Wilson, A. (2017). Crime Prevention Fact Sheet Series. CHD Partners. <http://www.chdpartners.com.au/getmedia/bea917a9-7060-482b-95d8-5376bc9b11ea/Rational-Choice-Theory.aspx> adresinden alındı
- Wilson, J. Q., Kelling, G. L. (1982). Broken Windows. *Atlantic Monthly*(211), 29-38.